

Mesilasemade kasvatamise kogemusi

**Kokkuvõte Antu Rohtla õppusest Elva MS mesinike õppepäeval 05. juunil 2010.a.
Lektorileping PR-6-1.5-60**

Mesinduspäev toimus Eesti mesindusprogrammi raames, mida toetab Euroopa Liit

Mesilasemade vahetamisega tuleb tegemist teha igal mesinikul. See aga eeldab oskust emasid kasvatada. Mesilased kasvatavad emasid ka ilma mesiniku sekkumiseta. Seda tuleb ette peamiselt kolmel loodusliku emadekasvatuse meetodi puhul:

- sülemlemise ajal,
- salajase „vaikse” emadevahetuse korral ja
- hädaema e. ase-ema kasvatamise korral.

Võrreldes kolme looduslikku emadekasvatuse meetodit, tuleb tõdeda, et parimad emad saadakse sülemikuppudest. Loomulikult ei tuleks sülemikuppe võtta peredest, kes kasvatavad neid üle 10. Kui peres valitseb sülemlemismeeleolu, lubatakse selles ehitada vaid teatud hulk emakuppe. Sel perel lastakse tihti anda ka esimene sülem, seejärel lõigatakse kuumas vees soojendatud noaga ülejäänud kupid kärje küljest lahti ja paigutatakse puuri. Kuna ema ei mune kõikidesse kupualgmetesse ühekorraga, tuleb kuppused puuristada mitmel päeval.

Puuristamiseks küpse kupu vanust saab hinnata ainult silma järgi. Küpsed kupid muutuvad tumedamaks ja tihti närivad töomesilased selle otsa ka vahast puhtaks, jättes alles vaid nukukesta. Sülemikuppude puuristamisel on alati oht, et me ei oska täpselt hinnata kupu vanust ja puuristame selle liiga vara, mis aga võib saada nukukvale vastsele saatuslikuks. Kõige õrnemad on mesilasema nukud 11-13 päeva vanuses (arvates munemisest), sest siis ei või neid pörutada ega ümber pöörata. Kõige tundlikumad on vastsed just eelnuku staadiumis, ning sellel ajal puuristamisel võib nukk kupu põhjas olevast söödast irduda, ning hukkuda. Peale selle on sülemikuppude puuristamine nende suuruse ja nende küljes oleva kärjeosa tõttu küllaltki tülikas.

Sülemikuppudest emadekasvatuse puuduseks on see, et me ei pruugi soovitud ajaks piisavas koguses emasid saada. Sellepärast kasutatakse praktilises mesinduses laialdaselt kunstlikku emadekasvatust.

Kunstliku emadekasvatuse puhul on väga vajalik perede esialgne hindamine ja vajalike omadustega perede väljaselgitamine, kust võtta paljundamiseks materjali. Perede hindamine ja valik viiakse lõplikult läbi kevadel, peale mesilasperede talvitumist. Kevadel hinnatakse pere tugevust (mitu kärjetänavat on mesilastega asustatud), haudme hulka, selle kvaliteeti ja kasutatud talvesööda kogust. Lõpliku ülevaate saamiseks määratakse ka tarulangetise hulk, kärgede ja kogu pesa olukord. Samal ajal põhjaliku hinnangu andmisega luuakse perele ka tingimused arenguks. Sel ajal võib teha juba ka tähelepanekuid kärgede ehituse ja sülemlemiskalduvuse kohta.

Kunstliku emadekasvatuse alguseks sobib kõige paremini õunapuude õitsemise alguseaeg. Mõnede autorite arvates on sobiv alustada emadekasvatusega aga veelgi varem- võilille õitsemise ajal, kuid praktika on näidanud, et väga vara koorunud emad paaruvad halvasti ja paarunud emade osakaal kasvatatud emadest on suhteliselt tagasihoidlik. Sellel on ka omad põhjused, sest varasuvel ei jätku meil veel piisaval arvul suguvõimelisi leski. On kindlaks tehtud, et esimestest leskedest, kes on üles kasvatatud ületalvitunud mesilaste poolt on suguvõimelisi napilt 5%. Kui aga leskede kasvatamisest hakkavad osa võtma juba alanud kevadel koorunud noored ammesilased, kes on saanud juba ka värsket õietolmu, suureneb kooruvate leskede hulgas suguvõimeliste leskede osakaal tunduvalt. Et noored üleskasvatatud mesilasemad ei jääks viljastamata tuleb pidevalt jälgida ka lesehaudme hulka peredes. Nii on sobivaks emadekasvatuse alguseks aeg, mil isaperedes on vähemalt 20 ruudetsimeetrit kaanetatud lesehaudet.

Kui isapered, emapered ja ammpered on valitud, saab asuda tegeliku emadekasvatuse juurde. Emade kunstliku kasvatamise meetodeid on üsna palju, kuid tänapäeval võiks soovitada vähemkogenud emadekasvatajale Karl Jenteri poolt väljatöötatud meetodit. Jenteri emade kasvatuse meetod seisneb selles, et mesilasema pannakse munema spetsiaalsele raamile, mis eraldatakse muust pesast emaalduvõre abil. Sellel raamil on 90-100 siirdatavat kärjekannu põhja. Meetodi positiivseks küljeks on see, et jääb ära väikese vagla ümbertõstmise kunstkupualgmesse. Jenteri raamilt saab kas

muna või vastavas vanuses vagla paigutada kunstkupalgmesse ilma vakla puudutamata, koos siirdatava kärjekannu põhjaga. Plastmassist kunstkupalgmetesse siirdatud 1-1,5 päeva vanused vaglad koos kasvatusraamiga antakse varem ettevalmistatud ammpresse üleskasvatamiseks.

Selleks, et ammpere vaglad hästi vastu võtaks, eemaldatakse sealt ema. Ema eemaldamise ja kasvatusraami sisseandmise vahele peab jääma 1-3 tunnine vaheaeg selleks, et pere tunneks ematust. Pikem kui 3 tunnine emataolek aga kutsub juba esile ase-emakuppude ehitamise, mistõttu võib tunduvalt halveneda perele antud vaklade vastuvõtt. Jenteri raami kasutamisel saame emadekasvatauseks suhteliselt ühevanuse materjali, mistõttu meil on võimalus neid õigeaegselt puuristada, hinnata ja paarumisperedesse paigutada.

Haudmega paarumisperede moodustamiseks võetakse ilusa ilmaga ja soovitatavalt tugeva lendluse ajal tugevatest peredest 1-2 küpse haudmega haudmeraami koos noorte mesilastega ja paigutatakse need kas taru taskuossa või eraldi tarudesse. Paarumispered varustatakse söödaga (1-1,5 kg) ja isoleeritakse teiselt poolt ülesehitatud kärjega. Perede tugeva lendluse ajal võetud haudmekärjel on suuremas enamuses noored tarumesilased, kellest suurem osa jääb paigale, ega lenda tagasi. Vanemad tarumesilased aga, kes on juba käinud väljas orienteerumislende tegemas võivad aga pöörduda vanasse kohta tagasi ja paarumispere moodustamine ebaõnnestub.

Paremini õnnestub paarumisperede moodustamine siis, kui paarumispereke viiakse kohe peale moodustamist põhimesilast kaugemale (vähemalt 1 km.). Kui äraviimise võimalus puudub, tuleb vastmoodustatud paarumisperekest hoida kinni vähemalt 2-3 ööpäeva, et vältida vanemate tarumesilaste tagasilendu. Kui paarumispereke moodustatakse spetsiaalsesse paarumiskasti võib sellise äsjamoodustatud paarumisperekese kuni 3-ks ööpäevaks pimedasse ja jahedasse ruumi paigutada.

Vastmoodustatud paarumisperele antakse kas küps emakupp või juba noor koorunud ema. Olgu siinkohal märgitud, et mõnevõrra paremini õnnestub paarumisperede tegemine küpsele emakupule. Kui paarumisperet kasutatakse mitu korda, siis ongi kindlam vahetada noor paarunud ema välja küpse emakupuga. See on eriti oluline suve lõpupoole, kui emade, eriti aga noorte paarumata emade vastuvõtt on üldiselt halb. Küps emakupp tuleb kinnitada haudmeraami keskele, kus on ka avashauet, mida noored mesilased hooldavad.

Kui noor ema on kupust koorunud või puurist vabastatud, ei ole soovitatav perkest 10 päeva jooksul kontrollida ega läbi vaadata, sest selle tegevusega võime häirida ema väljalendu. Samuti ei ole ka hiljem soovitatav pikemad paarumispere läbivaatamised, sest ka noor paarunud ema võib mõnikord kärjelt lendu tõusta.

Nagu eespool juba mainisime nõuab haudmega paarumisperede moodustamine arvestatavas koguses hauet ja ka suures koguses mesilasi, mida võetakse teistelt peredelt. Kui 1-2 raami haudme ja noorte mesilaste äravõtmine ei avalda perele veel märgatavat negatiivset mõju, siis juba 3-4 raami haudme äravõtmine võib peret märgatavalt nõrgestada. Sellepärast ongi suuremad emadekasvatajad üle läinud haudmeta paarumisperede moodustamisele.

Haudmeta paarumisperekesed moodustatakse spetsiaalsetesse paarumistarukestesse, mida on kasutuses väga mitmesuguseid. Haudmeta paarumisperekesed moodustatakse noortest tarumesilastest, mis võetakse ilusa päikesepaistelise ilmaga teistest tugevatest peredest. Noorte mesilaste kogumine teistest peredest peaks toimuma pealelõunasel ajal, kui enamik vanemaid tarumesilasi on orienteerumislennul.

Eespoolkirjeldatud viisil kogutud mesilastel lastakse pimedas ja jahedas kohas 3-4 tundi rahuneda ja siis asutakse paarumistarukesi mesilastega täitma. Kõigepealt tuleb paarumistarud varustada söödaga. Söödaks võib kasutada pudersööta (kandit), meekärje tükki, vedelat sööta või ka tavalist kristallsuhkrut. Kandit paigutatakse söödaruumi sellises koguses, mis tagaks perekese sööda, kärgede ehituse ja ka esimese haudme kasvatamise. Sama kehtib ka teiste söötade kohta. Seega peab minimaalne söödakogus paarumistarukeses olema vähemalt 0,5 kg.

Järgnevalt tuleb paarumistarukesed varustada kas raamikestega või kinnitada vastavate liistude külge kärjepõhja ribad. Paarumistarude lennuavad suletakse.

Kui paarumistarud on ette valmistatud ja paarumisperedeks kogutud mesilased rahunenud, võib asuda tarude täitmisele. Mesilaste hulga kohta, mis on vajalik selleks, et ema saaks enne paarumist küpseda ja peale paarumist munemist alustada, on kirjanduses toodud väga mitmesuguseid andmeid. Minimaalseks mesilaste arvuks paarumispeere formeerimiseks on toodud 50 töömesilast. Teoreetiliselt on muidugi võimalik mesilaema paarumine ka sellises pisikeses perekeses, kuid kogemused on näidanud, et optimaalseks mesilaste koguseks, mis tagab ema normaalse toitumise enne ja peale paarumist on ümmarguselt 10 korda suurem. Seega peaks sellises paarumisperikeses olema umbes 500 töömesilast (umbes üks teeklaasitäis). Väga väikeste paarumisperede puhul on see oht, et vähesed mesilased lendavad emaga kaasa, kui see läheb paarumislennule ja taru jääb tühjaks. Suuremate paarumisperede puhul seda ei juhtu. Samuti on suuremate paarumisperede puhul väiksem see oht, et pereketele antud ema või küps emakupp jääks hooleta.

Koorunud mesilasema antakse paarumisperesse puuriga, mis kinnitatakse paarumistaru laekatte külge. Küps emakupp aga kinnitatakse kas liistu küljes oleva kärjepõhja riba külge või antakse paarumistaru laes oleva ava kaudu.

Mesilastega täitmise ja ema või kupu andmise järel paarumistarud suletakse ja paigutatakse 2-3 ööpäevaks pimedasse, jahedasse ruumi. Hoiduda tuleb tarukete paigutamisest üksteise peale. Arvatakse, et üksteise peale paigutatud taruketes olevad mesilased häirivad ka teisi perekesi, mistõttu võib ette tulla hulgaliselt ebaõnnestumisi, kui perekete hulgas juhtub olema mõni eriti rahutu.

Paarumisperikesed tuuakse hoidlast välja õhtu eel ning paigutatakse looduses oma asukohtadele laiali korrapäratult. Silmas tuleb pidada seda, et lennuavade suunad oleks erinevad, samuti tarukete kõrgused maapinnast jne,. Ka tuleb pidada silmas seda, et tarukete vahekaugus oleks vähemalt 3-4 meetrit. Mitte mingil juhul ei tohi selliseiv väikesi paarumisperikesi paigutada suurte ja tugevate perede vahetusse lähedusse.

Õhtul välja pandud tarukesed avatakse ja mõne päeva pärast kontrollitakse emade koorumist (kui kasutati emakuppu). Kui aga noor ema anti puuriga tulab ema kahe ööpäeva pärast puurist vabastada, kui selleks ei ole antud mesilastele võimalust seda ise teha.

Et mesinikul oleks emade vanusest ülevaade, tuleb emad märgistada. Kui kasutame paarumisperede moodustamisel juba koorunud noori emasid, võib need märgistada juba enne paarumisperedesse andmist. Väide, et märgistatud emadest läheb paarumislennul rohkem kaduma, ei ole praktikas usutatavat tõestamist leidnud. Kui aga kasutatakse paarumisperede moodustamiseks emakuppusid, peame emade märgistamise edasi lükkama selle aja peale, kui nad on juba paarunud.

Enamlevinud on emade märgistamine värviga. Selleks tuleb muretseda aastale vastav värv. Emade märgistamiseks fikseeritakse ema kas nimetissõrme ja põidla vahel ning tehakse tema turjakilbile värvi sisse kastetud tiku otsakesega vastav märk. Samas tuleb silmas pidada seda, et märgitegemisel tuleks tikukest natuke pöörata, et värv satuks turja kitiinkestale ja jääks sinna kinni. Kui mesinike ei usalda ema fikseerimist sõrmede vahel, kasutatakse ema fikseerimiseks kas spetsiaalset märgistamise puuri või võrku. Kõik muu toimub eespoolkirjeldatud viisil.

Kui emasid märgistatakse värviliste fooliumist zetonikestega, kantakse eelnevalt ema turjakilbile tikuotsaga vastav liim ja seejärel ka zeton. Zeton tuleb sekundiks fikseerida, selleks, et liim jõuaks niipalju kuivada, et märk ema turjale püsima jääks.

Pliiatsiga märgistamisel tuleb pliiatsit kõigepealt tugevasti raputada, seejärel teha pliiatsi otsaga 2-3 vajutust kas küüne peal või mõnel muul kõvemal alusel, sest vastasel juhul ei ole pliiatsi otsal piisavas koguses värvi ja märgistamise võib ebaõnnestuda. Samuti tuleb mitu aastat seisnud pliiatseid enne tööleasumist kontrollida, sest tavaliselt on vanades pliiatsites värv juba kuivanud ja nad tuleb asendada uutega. Mesilates, kus tehakse mesilasperede sihikindlat valikut on otstarbekas kasutada emade märgistamisel spetsiaalseid nummerdatud fooliumist zetoone, mis võimaldavad pidada emade ja valikperede osas täpsemat arvestust.